

NAGORNO-KARABAKH – DEN GLEMTE, MEN STADIG ULØSTE KONFLIKT

Det var striden om Nagorno-Karabakh, der i efteråret 1988 førte os sammen, og som gjorde os til venner. En strid, der nu har stået på i 25 år uden at finde sin løsning. Selv om konflikten længe har været glemt af verdensoffentligheden, hviler dens løsning stadig på den våbenhvile, der blev indgået i 1994. En våbenhvile, der meget snart kan blive afløst af fornyet blodig krig i dette urolige sydkaukasiske rum.

Men tilbage til efteråret 1988. Jeg var kommet til Moskva med en gruppe seminarielærere i historie og samfundsfag. Striden mellem sovjetrepublikkerne Armenien og Aserbajdsjan om enklaven Nagorno-Karabakh var som nævnt brudt ud i februar samme år. Gruppen skulle efter planen besøge de to sovjetrepublikker. Ved ankomsten til Moskva havde jeg brug for en russisk ekspert, der kunne introducere os til konflikten baggrund. Gerne en, der havde et førstehåndskendskab til området, og som også beherskede engelsk. Gode råd var dyre. Jeg ringede til Irina i forfatterforeningen i Moskva. Hun var uddannet nordisk filolog, havde oversat norsk skønlitteratur til russisk – måske kendte hun et oplagt foredragsemne. Jeg havde lært hende at kende som en meget kompetent pige et par år før, hvor hun som tolk og altnulig-pige var knyttet til en dansk kulturdelegation, som jeg var medlem af.

Jo, hun havde da en god ven, han var ganske vist uddannet klassisk filolog, havde skrevet phd-afhandling om den oldgræske komediedigter Aristofanes – men han besad også en stor viden om Kaukasus og havde endog slægtsrødder i området. Han indvilgede og holdt et blændende foredrag om den aktuelle konflikt – og min kone og jeg fik en god ven for livet. Hans navn er Gasan Gusejnov. Hans far var en kendt aserbajdsjansk forfatter og hans mor russisk jøde fra Odessa i Ukraine. Opvækst og uddannelse i Moskva gjorde ham til russer – eller til kosmopolit, som han selv ynder at sige. Alt i alt en livshistorie, der var udtryk for den internationale ånd, som også på godt og ondt var en del af Sovjetunionen. Jeg inviterede senere i flere omgange Gasan til at være gæstelærer på mit institut, hvor han på grund af sin kosmopolitiske indstilling til livet, sit livlige og humoristiske væsen samt alsidige faglige kunnen blev afholdt af såvel kolleger som studerende.

Men tilbage til Moskva efteråret 89. Konflikten mellem sovjetrepublikkerne Armenien og Aserbajdsjan – eller rettere sagt mellem Aserbajdsjan og Nagorno-Karabakh - var som sagt startet i februar 1987 under indtryk af de milde glasnost- og perestrojkavinde under Gorbatsjov. Den var startet med, at sovjetten i Nagorno-Karabakh besluttede, at enklaven ikke længere ville høre under Baku, men derimod være en integreret del af Armenien. Og ikke længere kaldes med det russisk-tyrkiske navn Nagorno-Karabakh, men derimod Artsakh, det vil sige ”ørnens frihedsrede”. Et tilsyneladende ganske rimeligt krav – al den stund langt størstedelen af befolkningen

i enklaven er etniske armeniere. Utilfredsheden havde længe ulmet i den lille bjergrige enklave, der er halvanden gang større end Fyn, men med kun 150.000 indbyggere.

Al kontakt mellem Nagorno-Karabakhs armenske befolkning og deres etniske frænder i Armenien skulle i sovjetperioden foregå via den aserbajdsjanske hovedstad – og det på trods af en i fugleflugtslinje minimal afstand til Jerevan. Og i Baku havde de armenske ønsker og krav haft en tilbøjelighed til at stoppe eller simpelthen forsvinde i bureaukratiet. Armenierne opfattede denne situation som åbenlys og bevidst chikane. For eksempel kunne armenske skolebøger ikke føres fra Jerevan til Nagorno-Karabakh uden godkendelse fra Baku. Så vandtætte skotter var der i Sovjetunionen mellem de nationale enheder, som Stalins regimente som led i sin del og hersk-nationalitetspolitik og under navn af en føderation havde indført.

Moskvas og Gorbatjovs reaktion på Nagorno-Karabakhs beslutning om at ville tilsluttes Armenien var henholdende, men i realiteten var den afvisende. Og mere aserbajdsjan- end Armenien-venlig. En accept kunne udløse en uoverskuelig dominoeffekt i en Sovjetunion, der rummede snesevis af lignende stalinistiske konstruktioner og skabt under dække af at være ”nationale løsninger” i noget, der af navn gik for at være en føderation, men i praksis var en centralistisk styret stat. Moskvas henholdende og rådvilde politik kunne imidlertid ikke forhindre, at nationale følelser kom i kog i en situation, hvor alle hidtil gældende værdier og normer var i opbrud.

Krakeleringen i den sovjetiske fernis lod det nationale kludetæppe komme til syne – med al dets tilbageholdte og indestængte had og vildskab. Etniske udrensninger og blodige massakrer med både aserbajdsjanere og armeniere som både aktører og ofre trak snart spor af vild og brutal vold gennem det sydkaukasiske rum, hvor de forskellige nationaliteter hidtil havde levet i en form for symbiose – næret og samtidig holdt nede af Moskvas håndhævelse af sovjetisk internationalisme og mellemfolkelig broderskabsfølelse. Den første bølge af flygtninge – armeniere fra de aserbajdsjanske byer Sumgait og Baku og aserbajdsjanere fra Nagorno-Karabakh og Armenien – blev det synlige bevis på etniske udrensninger på et tidspunkt, hvor begrebet globalt endnu ikke var daglig kost.

Med Sovjetunionens opløsning i 1991 fulgte den rebelske republiks erklæring om, at den fra nu var at regne som en selvstændig stat. Dette skridt førte til regulær krig mellem Aserbajdsjan og den selvudråbte republik, der militært og politisk aktivt blev bakket op af Armenien. På trods af de aserbajdsjanske styrkers talmæssige overlegenhed medførte de armenske troppers bedre udrustning og langt bedre operative uddannelse og træning store armenske erobringer i løbet af 1993. Blandt

andet blev der via den såkaldte Latjin-korridor skabt landmæssig forbindelse mellem Nagorno-Karabakh og moderlandet. En rig amerikaner med armenske rødder finansierede en motorvej, der forbinder Nagorno-Karabakh og Armeniens hovedstad. Og som er langt bedre end de veje, der forbinder Jerevan med den armenske provins. Hårde, grusomme og forbitrede kampe gennem vinteren og ind i foråret 1994 førte til, at en femtedel af det aserbajdsjanske territorium, inklusive Nagorno-Karabakh, efterhånden blev besat af armenske tropper. Desuden havde seks års mere eller mindre uafbrudt krigsførelse medført 20.000 dræbte aserbajdsjanere, 2.000 dræbte armeniere og 1 million flygtninge af begge nationaliteter, der fristede en kummerlig tilværelse i interimistiske teltlejre eller under åben himmel. På debetsiden stod endvidere to forarmede og mishandlede lande.

FN har ikke været i stand til at blande sig i konflikten, al den stund den på det officielle plan ikke er international, men blot et internt aserbajdsjansk opgør med en oprørske provins, og fordi Armenien ikke formelt har anerkendt den. Fredsbestræbelserne har derfor bevæget sig i to regier – en omstændighed, som absolut ikke har været fremmede for processen. For det første er den foregået gennem den såkaldte Minsk-gruppe, nedsat af Den europæiske sikkerhedsorganisation, OSCE, og bestående af 11 lande, deriblandt Armenien, Aserbajdsjan, USA, Tyrkiet og Rusland. Og for det andet er fredsprocessen foregået i SNG-regi og under ledelse af Rusland – ikke unaturligt, da der var tale om en strid mellem to SNG-lande. SNG er organisationen af Sovjetunionens efterfølgestater. Rusland kom altså til at sidde i en væsentlig dobbeltrolle – en omstændighed, der også medførte et dobbelt sæt af argumenter, og som i realiteten kom til at spænde ben for fredsprocessen. Alt efter, hvilken kasket Rusland valgte at tage på. I OSCE-regi som repræsentant for det europæiske internationale samfund og i SNG-regi i realiteten som repræsentant for sig selv.

De sydkaukasiske lande søgte af al magt at komme fri af Moskvas imperialistiske favntag, men vidste også i ædruelige øjeblikke, at nøglen til en løsning på konflikten skulle findes i Moskva. I juli 1994 lykkedes det formelt at få en våbenhvile på plads. I skrivende stund, i januar 2013, er fredsprocessen imidlertid ikke kommet ud af stedet – det vil sige 19 år efter våbenhvilen. Jerevan og Stepanakert, hovedbyen i Nagorno-Karabakh, har generelt henvist til, at Baku må erkende de militære realiteter, det vil sige acceptere de armenske erobringer og den karabakhske befolknings legitime ret til sikkerhed. Baku har på den anden side krævet rømning af de besatte områder. En snarlig løsning på den ulykkelige konflikt synes ikke i sigte. Tværtimod er der tegn på, at den igen kan resultere i regulær krig. Nu under helt andre betingelser og med stormagtsinteresser iblandet den cocktail, som i forvejen er broget nok.

Den aserbajdsjanske præsident har for nylig krævet, at samtlige armenske tropper forlader "vort territorium". Og han gør det i dag med langt større vægt end tidligere – al den stund, hans land nu svulmer af oliepenge, der har muliggjort indkøb af moderne våben, herunder missiler. Dagligt brydes våbenhvilen af regulære kamphandlinger langs frontlinjen. Armenierne frygter et afgørende aserbajdsjansk angreb. Og bag de to lande, der er uden diplomatisk forbindelse med hinanden, står stormagter med hver deres interesser. Armenien har en militæraftale med Rusland og historisk altid haft gode forbindelser til dette land. Af nyere dato er Armeniens gode relationer til Iran. Tyrkiet støtter ubetinget Aserbajdsjan, mens USA's holdning er mere blandet. Derhjemme har stormagten et hensyn til et betydeligt antal diaspora-armeniere. Men USA's økonomiske og strategiske interesser i Aserbajdsjan specielt og i den sydkaukasiske region generelt er store og livsvigtige. Den lille konflikt om Nagorno-Karabakh truer i øjeblikket med at eskalere til at blive noget større i en generelt urolig region.